

תקופת הגאונים

היסטוריה, חברה וספרות

ד"ר רוני שויקה

שיעור 8: רב סעדיה גאון – מפעלו הספרותי

- 1. פרשנות מקרא**

תפסיר חמישה חומשי תורה
פירוש בראשית, שמות, ויקרא
פירוש ישעיה
פירוש איוב, משלי, תהלים, דניאל, תפסיר חמש
מגילות ופירוש קהלת
תפסיר מגילת בני חשמונאי
- 2. חיבורים בחכמת הלשון**

האגרון
ספר הלשון
פירוש על שבעים מלות בודדות
- 3. פילוסופיה והגות**

ספר הנבחר באמונות ודעות
פירוש ספר יצירה
סידור רס"ג
פיוט, אזהרות, בקשות
- 4. חיבורים הלכתיים**

ספר המצוות
ספר הירושות
ספר העדויות והשטרות
ספר הפקדון
[ספר המקח וממכר]
[שחיטה וטריפות]
[טומאה וטהרה]
[נידה]
[ריבית]
[אבלות]
- 5. פילוסופיה והגות**

ספר הנבחר באמונות ודעות
פירוש ספר יצירה
- 6. ספרי פולמוס**

התשובות לחייוי הבלכי
ספר המועדים
ספר הגלוי
אשא משלי
- 7. עמנואל הרומי, מחברות עמנואל, המחברת החמישית**

ויאמר השר אלי
יש-לי שכן ארף שוטה וכמדקרות חרב בוטה
והנני לגנותו מליצותי אליו נוטה
עד כמעיל בשת יעטה
ואעו ואמר אנה השר החל כי הנני מכה במטה
ומהשלים דבריה ימין ושמאל לא אטה.
ויאמר השר: ארף פלוני ארף עוג מלך הבשן
ואעו ואמר: ארף החכמות ופרושן.
ויאמר השר: ארף פלוני ארף נו וניצתא
ואעו ואמר: ארף עץ המן בו המדתא.
ויאמר השר: ארף פלוני ארף ספורי הנשים
ואעו ואמר: ארף עצי הברושים.
ויאמר השר: ארף פלוני ארף ספרי רבנו סעדיה
ואעו ואמר: ארף קללות שבירמיה.

8. פרשנות המקרא

"הכללים הפרשניים שהקדים קרקסאני לפירושו הרחב על בראשית כמעט כולם שאובים מהפתיחות של רס"ג" (מ' צוקר, פירושי רס"ג לבראשית, ניו יורק תשמ"ד, עמ' כח).

הכלל השני של יעקב אלקרקסאני לפרשנות המקרא:

"יש להבין את כל המקרא על פי פשוטו, מלבד פשט שנובעת ממנו דעה נפסדת או סתירה לכאורה".

על כלל זה כתב הירשפלד שהוא:

"The intrinsically Qaraite way of literal conception of the holy text" (H. Hirschfeld, *Qirqsani Studies*, London 1918, pg. 23).

9. רב סעדיה גאון, פתיחה לפירוש בראשית

מן המחויב שבעל שכל יתפוס תמיד את ספר התורה לפי הפשט המפורסם והרווח בין אנשי לשונו, שהרי מגמת כל ספר היא שיגיעו ענייניו אל לב השומע בשלמות, חוץ מאותם מקומות שבהם הידיעה המוחשית או השכלית מתנגדת לפרוש מפורסם של המאמר, או במקום שהפרוש המפורסם של המאמר הוא בסתירה לפסוק אחר שמשמעותו מוחלטת, או לאחת מקבלות הנביאים.

10. חנן בן ארי / חולם כמו יוסף

כל אדם מגורש מגן עדן

כל אחד עובר מבול

לכל אחד יש איזה הבל

שהוא מקנא בו עד מוות

בכל אחת מגדל של מרד ובלבול

11. רב סעדיה גאון, פירוש בראשית

וכמה זמן שהה אדם בגן עדן, דבר זה לא נקבע במקרא ולא בקבלה, ואין צריך לומר שאין להגיע אליו בעזרת השכל. אבל אנו יודעים שהיה שם ימים רבים ושרת את הגן ושמרו עד שנתקנא בהם הנחש...
וכמקרה הזה קורה לכל אחד מבני האדם. אלהים מכניסו כאילו לתוך גן עדן ולטובתו וחסדו, ונותן לו מצוות עשה ומצוות לא תעשה. והמסיתים מוליכים אותו שולל ומביאים אותו לידי חטא עד שהם מוציאים אותו משם. על כגון זה הוכיח מלך צור לאמור:

בן אדם שא קינה על מלך צור ואמר לו כה אמר אדני יי אתה חותם תכנית מלא חכמה וכליל יפי. בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסכתה אדם פטדה ויהלם תרשיש שהם וישפה ספיר נפך וברקות וזהב מלאכת תפיה ונקביה בך ביום הבראה בוננו. את ברוב ממשח הסוכה ונתתיה בחר קדש אלהים היית בתוף אבני אש התהלכת. וכו' (יחזקאל כח, יב-יד)...

ובדומה למה שאירע לאדם, אירע לאומנתו כולה. כי גם אותנו הכניס אלהים יתעלה לגנו באשר בחר בנו וציווה לנו לעובדו בזמנים הקבועים לכך. וכשלא עשינו כך בעטים של מתעים שהתעונו, גרשנו מן המקדש והשפיל את כבודנו. והוא שאנו אומרים במשל תוך משל, בשיר השירים: אל גנת אגוז ירדתי... וכשלא ידעתי נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב. פירוש הדברים...

ולפיכך קבע את הסיפור הזה בראש התורה, מפני שיש בו מן האגדות הקדומות הנפלאות ומן המוסר שאחרונים לומדים מראשונים, ומהמשלים ממה שקרה ליחיד ולרבים כמו שאנו רואים מחטא אדם וחווה.

12. רב סעדיה גאון, אשא משלי

אשא משלי ואחוד	דרשוהו וחפצו קירבון
ואתן לפועלי יחוד	כי עת לכל חפץ וחשבון
אל לכם כיחוד	ויתאיו זכרו לבבכם הנבון
כל ברוא וכחוד	כתאבכם אוכל לרעבון
פנו לגדלו ולנשאה	וכיאבכם שקי לצמאה

....

בינו גברות אמצו	אורך הסוכה אמות כמה
זכרו מפלאות מערצו	ורוחבה כמה באמה
עושו ובואו התיו לרצו	וגובהה וקצב התכונה...
וזור הנזרו מגמצו	
ועיבדוהו ביראה	דבק ציצית מאין ידענו היות

גורו לכם מחרבו	כמה חוטים וכמה חוליות
כי הקדיש קרואיו לריבו	אם עשרה ואם שמונה...
וכל החוסים בו	כל אלה וכמוהם רבים
וגבר השמו משגבו	אשאל לכל קורא כתובים
חין חנותיו למצאה	היש בם פירוש אחת מהנה?

לולי המשנה והתלמוד
 אשר כל זה במ למוד
 וכהנה וכהנה